LEGAL SCIENCES

УДК:347.1

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИКА: ПРАВОВА ПРИРОДА, МЕЖІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ

Коваленко Інна Анатоліївна
к.ю.н., доцент
Пономаренко Дмитро Юрійович
Київський Національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація: У тезах досліджено правову природу повноважень представника як базового інституту цивільного права. Проаналізовано ключові підстави їх виникнення (закон, договір, акт юридичної особи) та визначено чіткі межі здійснення прав представником. Особливу увагу приділено наслідкам перевищення цих меж та механізму ретроспективного схвалення правочинів довірителем. Окреслено особливості виконання повноважень, зокрема законодавчу заборону конфлікту інтересів та специфіку інституту передоручення. Робота комплексно розкриває механізм захисту прав представленої особи у відносинах із третіми особами.

Ключові слова: Представництво, повноваження представника, правова природа представництва, межі повноважень, перевищення повноважень, цивільні правовідносини, довіреність, законне представництво, комерційне представництво, передоручення (субпредставництво), конфлікт інтересів, наступне схвалення правочину, захист прав довірителя.

Основний тест. Дослідження інституту повноважень представника зумовлена його фундаментальним значенням для забезпечення стабільності та

правової визначеності в сучасному цивільному й господарському обороті [2, с. 65]. Жодна сфера правозастосування – від побутових угод громадян до масштабних комерційних проєктів – не може ефективно функціонувати без надійного механізму делегування прав та обов'язків. Трансформація суспільних відносин, спричинена глобалізацією економіки та стрімким розвитком технологій, висуває нові вимоги до розуміння правової природи представництва [1, с. 27]. Впровадження електронного документообігу, використання кваліфікованих електронних підписів (КЕП) та платформ електронної комерції перенесли більшість правочинів у віртуальний простір [4, с. 89]. У таких реаліях оперативна верифікація дійсного обсягу правомочностей повіреного стає складнішим завданням, що створює ризики для зловживань, навмисного виходу за межі наданих повноважень або введення контрагентів в оману щодо реального статусу особи. Особливої гостроти ця проблематика набуває у сфері корпоративного управління, де внутрішні конфлікти між власниками підприємств і топ-менеджментом найчастіше концентруються навколо перевищення директорами своїх статутних чи договірних лімітів, дій в умовах прихованого конфлікту інтересів або несанкціонованого відчуження активів [5, с. 42]. Такі дефекти представництва безпосередньо загрожують майновій безпеці суб'єктів господарювання та підривають загальний інвестиційний клімат у державі. Окрім того, вітчизняна доктрина приватного права перебуває під впливом динамічної практики Верховного Суду, яка демонструє поступовий перехід до ширшого застосування європейських стандартів, зокрема принципів добросовісності та доктрини заборони суперечливої поведінки (естопеля) [3, с. 145]. Судова практика дедалі частіше визнає, що поведінка самого довірителя може свідчити про наступне схвалення угоди навіть за відсутності формального письмового підтвердження, що кардинально змінює підходи до вирішення спорів. Необхідність усунення суперечностей між нормами права та потребами практики, уніфікація судових підходів до визнання правочинів недійсними через дефекти представництва, а також пошук правового балансу між захистом

інтересів представленої особи та захистом прав добросовісних третіх осіб вимагають глибокого й систематичного наукового переосмислення цієї теми [6, с. 21].

Цивільно-правовий аналіз свідчить, що доктрина завжди намагалася пояснити сутність повноважень представника через призму різноманітних теорій, серед яких домінуючими залишаються теорія заміщення волі та теорія подвійної волі [1, с. 26]. Перша, розглядаючи представника як пасивного транслятора волі довірителя, сьогодні стикається з неспроможністю пояснити ситуації, коли представник наділений широкою комерційною дискрецією або коли правочини автоматично укладаються електронними агентами в межах заданих алгоритмів [4, с. 87]. Теорія подвійної волі, що намагається компромісно синтезувати волевиявлення обох суб'єктів, виявляється безпорадною при спробі правової кваліфікації інституту «видимого повноваження» (apparent authority) або доктрини естопеля, коли юридичні наслідки для представленого виникають не через його реальну внутрішню волю, а через його пасивну поведінку, яка сформувала у добросовісного контрагента розумне очікування наявності таких прав [3, с. 144]. Критичний аналіз показує, що ці класичні теорії є продуктом своєї епохи і не здатні запропонувати універсальний інструментарій для сучасності. Це змушує змістити акцент з пошуку суто суб'єктивної вольової сутності повноважень на їх функціональне призначення, об'єктивні межі та поведінкові критерії, які мають бути перевірені на релевантність у сучасній правозастосовчій практиці [2, с. 70].

Застосування системно-функціонального підходу дає змогу виокремити детермінований комплекс взаємопов’язаних ознак, які в інтегративній сукупності об'єктивізують правовий феномен повноважень представника [2, с. 64]. Модифікація сутнісного змісту цієї категорії в сучасних умовах зумовлює її трактування не через наявність традиційного статичного елемента дієздатності чи простої фіксавої волі довірителя, а як самостійної суб'єктивної цивільно-правової конструкції секундарного (потестативного) типу, що наділяє

представника правовою спроможністю односторонньо змінювати юридичну сферу іншої особи [1, с. 28]. Абстрактність повноваження виступає його фундаментальною ознакою, забезпечуючи незалежність від долі внутрішнього договору-підстави та виступаючи юридичним базисом автономії повіреного у відносинах із третіми особами [6, с. 20]. У межах цифровізації цивільного обороту зазначена ознака зазнає трансформації, поширюючись на категорію електронного представництва, де межі повноважень формалізуються не лише у тексті довіреності, а й верифікуються за допомогою цифрових інструментів (кваліфікованих електронних підписів, штампів часу чи алгоритмів смарт-контрактів) [4, с. 88]. Обмеженість повноважень є логічним дериватом фідуціарної природи представництва й слугує базовим принципом мінімізації ризиків довірителя, виступаючи правовим бар'єром проти зловживань та іншого ексцесу представника. Імперативним проявом цього критерію постає нормативна заборона на вчинення правочинів від імені представленого у власних інтересах повіреного або щодо себе особисто, що зумовлює правову дискваліфікацію угод із ознаками прихованого конфлікту інтересів, за винятком суворо регламентованих випадків комерційного посередництва [5, с. 43]. Зазначена ознака захищає цільову детермінацію повноваження, запобігаючи деструктивному майновому дисбалансу, який виникає внаслідок поєднання в одній особі протилежних правових статусів. Водночас саме цей критерій наразі зазнає серйозної еволюції під впливом практики Верховного Суду: інститут наступного схвалення правочину через конклюдентні дії та імплементація принципу естопеля (заборони суперечливої поведінки) блокують недобросовісне оспорювання угод довірителем у разі, якщо його власна пасивність або недбалість сформувала у контрагента розумне очікування наявності у представника відповідних прав [3, с. 147]. Здатність створювати правові наслідки для представленого у відносинах із третіми особами завершує архітектуру цього інституту, наділяючи його статусом повноцінного інструменту динаміки цивільного обороту.

На основі цього проведеного теоретичного аналізу запропоновано

авторське визначення: повноваження представника – це визнана правопорядком особлива секундарна правова конструкція, що становить собою легітимно окреслену, матеріально відокремлену та функціонально автономну сукупність правомочностей, яка наділяє повіреного здатністю від імені та в інтересах іншої особи односторонньо формувати, змінювати чи припиняти суб'єктивні цивільні права та обов'язки, забезпечуючи стабільність договірних зобов'язань та захист легітимних очікувань добросовісних третіх осіб [2, с. 71]. Зазначений підхід зміщує дослідницький фокус з антропоморфних та суто внутрішніх суб'єктивних характеристик (внутрішня воля довірителя, особистісні фідуціарні зв'язки) на суто функціональні та об'єктивні параметри (зовнішні межі правомочностей, поведінковий естопель контрагентів), що забезпечує гнучкість, універсальність та відповідність запропонованої дефініції сучасним запитам правозастосовчої практики.

Висновки. На основі проведеного дослідження встановлено, що повноваження представника є самостійним правовим інструментом, який дозволяє в односторонньому порядку змінювати юридичний статус іншої особи [1, с. 30] і не залежить від чинності чи долі внутрішнього договору між ними [6, с. 22]. Межі повноважень створені для захисту інтересів довірителя, проте їх перевищення представником не означає автоматичного анулювання угоди, оскільки її можна схвалити заднім числом. Таке схвалення може відбутися не лише через підписання нових документів, а й через реальні дії довірителя (наприклад, прийняття товару чи оплату рахунків), що допомагає зберегти чинність договору та захистити стабільність бізнесу [3, с. 148]. Через довірчий характер відносин представнику суворо заборонено укладати угоди у власних інтересах або щодо самого себе, а порушення цього правила є безумовною підставою для визнання договору недійсним у суді через очевидний конфлікт інтересів [5, с. 45]. Зрештою, в умовах діджиталізації та масового використання КЕП недбалість або пасивність довірителя у зберіганні своїх електронних ключів чи печаток позбавляє його права оспорювати угоду, якщо контрагент обґрунтовано вірив у наявність повноважень [4, с. 90]. Такий підхід дозволяє

змістити фокус правового захисту з інтересів самого лише довірителя на пріоритетний захист чесних контрагентів та загальну передбачуваність цивільного обороту [2, с. 74].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кот О. В. Правова природа повноваження представника у цивільному праві України // Часопис цивілістики. – 2021. – № 42. – С. 25–31.
2. Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільно-правові конструкції та їх модернізація в сучасних умовах // Право України. – 2022. – № 4. – С. 62–75.
3. Майданик Р. А. Принцип естопель (estoppel) у практиці Верховного Суду // Вісник Національної академії правових наук України. – 2023. – Т. 30, № 1. – С. 142–156.
4. Коссак В. М. Юридичні аспекти електронного представництва та використання КЕП // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2024. – Вип. 75. – С. 85–94.
5. Жорнокуй Ю. М. Зловживання повноваженнями та конфлікт інтересів у корпоративних правовідносинах // Підприємництво, господарство і право. – 2021. – № 9. – С. 40–47.
6. Боднар Т. В. Принцип абстрактності повноваження представника від договору-підстави // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2022. – № 3 (122). – С. 18–24.